

URBAN ISSUES

#suburbanizacja,
#skutki suburbanizacji,
#strefa podmiejska,
#miasto centralne,
#urban sprawl

Konsekwencje suburbanizacji dla miast i stref podmiejskich w świetle literatury krajowej i zagranicznej

Natalia Stelmaszewska

Instytut Rozwoju Miast i Regionów

e-mail: nstelmaszewska@irmir.pl

 ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4191-7176>

Abstrakt

Artykuł obejmuje analizę wpływu suburbanizacji na sferę społeczną, kulturową, funkcjonalno-przestrzenną, gospodarczą oraz na środowisko naturalne Polski. Opracowanie rozpatruje konsekwencje zjawiska z perspektywy sub-urbiów oraz miasta centralnego. Dla celów niniejszej publikacji dokonano analizy publikacji krajowych opisujących badania procesu w miastach Polski oraz publikacji zagranicznych. Pozycje anglojęzyczne obejmowały badaniami skutki suburbanizacji w miastach Europy, Azji, Ameryki Północnej, Ameryki Łacińskiej oraz Afryki. Na podstawie przeglądu literatury przedmiotu zaproponowano kategoryzację konsekwencji suburbanizacji. Kategoryzacja obejmuje skutki gospodarcze, funkcjonalno-przestrzenne, społeczno-kulturowe oraz przyrodnicze.

©2020 Natalia Stelmaszewska. This is an open access article licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>).

W artykule zaprezentowano wyniki badań naukowych realizowanych w ramach projektu pn. *Nowy model urbanizacji w Polsce – praktyczne wdrożenie zasad odpowiedzialnej urbanizacji oraz miasta zwarte* (Gospostrateg 1/384689/20/NCBR/2019), współfinansowanego ze środków Narodowego Centrum Badań i Rozwoju w ramach Strategicznego Programu Badań Naukowych i Prac Rozwojowych „Społeczny i gospodarczy rozwój Polski w warunkach globalizujących się rynków” GOSPOSTRATEG.

Wstęp

Suburbanizacja jest procesem rozwoju miasta poza jego granice administracyjne. Przejawia się nie tylko w postaci rozwoju przestrzennego, ale wiąże się również z przenoszeniem się działalności gospodarczych oraz mieszkańców do strefy podmiejskiej (Harasimowicz 2018). Miasta rozrastają się od początku swego istnienia, jednak szczególne nasilenie tych procesów nastąpiło w ciągu ostatnich 60 lat (Brzeziński 2010), powodując szereg konsekwencji zarówno dla miasta centralnego, jak i dla obszarów podmiejskich.

W literaturze krajowej i zagranicznej istnieje wiele definicji i pojęć określających strefę podmiejską, tj. strefa miejsko-wiejska, strefa zurbanizowana, zaplecze miasta, strefa ciężenia miasta, peryferia miejskie (Bański 2012), suburbium (Gonda-Soroczyńska 2009), *suburban area*, *urban-rural fringe*, *edge city*, *sprawl* (Bański 2012). J. Jurek (1991) opisał ją jako obszar charakteryzujący się przemianami społeczno-ekonomicznymi, w wyniku których tereny wiejskie tracą swoje tradycyjne cechy. K. Dziewoński (1987) traktuje strefę podmiejską jako część większego systemu, do którego należy również miasto. Strefa pojmowana jest jako granica oddzielająca tereny wiejskie od miejskich. M. Koter (1985) w swojej definicji zwraca uwagę na specyficzne cechy strefy podmiejskiej, tj. gęstość zaludnienia większa niż na wsi, a mniejsza niż w mieście, duży udział działalności pozarolniczej w strukturze zawodowej, występowanie miejskich i wiejskich form osadniczych, wzrost użytków pozarolniczych w strukturze własności gruntów, dojazdy do pracy, masa ludności wiejskiej oraz urbanizacja obszaru.

W definicjach obecnych w literaturze zagranicznej zwraca się uwagę na użytkowanie ziemi. Dla R. Matloviča, V. Ira i Z. Szczyrba (2001) strefa podmiejska to obszar o rozproszonej zabudowie wiejskiej, którą przyłączono do miast, a użytkowanie ziemi jest bardzo zróżnicowane (tereny przemysłowe, leśne, hurtownie, tereny komunikacji). Podobnie J. Williams i in. (2001), który uważa, że jest to obszar o budownictwie mieszkaniowym niskiej intensywności oraz z rozwijającą się siecią drogową, która pomiędzy budownictwem o charakterze miejskim nadal zachowuje obszary wiejskie. M.W. Rodehaver (1946) również zwraca uwagę na użytkowanie ziemi, definiując te tereny jako „użytkowane w sposób miejski, przy jednoczesnym zachowaniu atrybutów wiejskich”. Z kolei W. Berentsen, J. Roosaare i P.J. Samara (2007) oraz G. Chabot (1948) zwracają uwagę na powiązania występujące pomiędzy ludnością nierolniczą zamieszkującą ten obszar a miastem. Strefę podmiejską charakteryzuje przenikanie się miejskiego i wiejskiego stylu życia oraz dominujący wpływ miasta centralnego. Autorka definiuje ją jako teren sąsiadujący z miastem, ale nieleżący w jego

granicach administracyjnych. Najogólniejsze definicje sformułowali D. Fesenmaier, M. Goodchild i S. Morrison (1979) oraz Rada Europy (CEMAT 2007), określając obszary podmiejskie strefą przejściową pomiędzy miastem a wsią.

Na problemy w definiowaniu strefy podmiejskiej zwraca uwagę w swoim artykule J. Bański (2012). Po przeanalizowaniu literatury przedstawia ją jako tereny przejściowe pomiędzy miastem a wsią, na którym formy zabudowy przechodzą ze zwartej miejskiej do bardziej rozproszonej, wiejskiej, a aspekt społeczny przejawia się w zmianie sposobu funkcjonowania społeczności na bardziej miejski. Charakterystyczną cechą dla strefy podmiejskiej jest wzmożony ruch budowlany i zmiany w strukturze gruntów.

Celem artykułu jest analiza wpływu suburbanizacji na sferę gospodarczą, społeczną, funkcjonalno-przestrzenną, kulturową i środowisko naturalne oraz kategoryzacja jej skutków. Dla celów niniejszej publikacji dokonano przeglądu literatury przedmiotu, która objęła 32 publikacje krajowe i 15 zagranicznych. Pozycje krajowe objęły badaniami miasta w Polsce, a anglojęzyczne – miasta Europy, Azji, Ameryki Północnej, Ameryki Łacińskiej i Afryki. Artykuł rozpatruje skutki z perspektywy obszarów podmiejskich oraz miasta centralnego.

Skutki suburbanizacji dla obszarów podmiejskich

Ze względu na interesy właścicieli nieruchomości oraz inwestorów (dostępność gruntów na rynku i ich cena) tereny pod zabudowę przeznaczane są w sposób przypadkowy, żywiołowy (Masik 2008; Palak 2016) i niekontrolowany (Kurek, Gałka, Wójtowicz 2014). W wyniku tych decyzji powstająca zabudowa mieszkaniowa ma charakter rozproszony (Kacprzak, Staszewska 2011). W efekcie zabudowa obszarów podmiejskich jest nieciągła. Tereny mieszkaniowe oraz rolnicze i leśne występują naprzemiennie, co negatywnie wpływa na estetykę krajobrazu, sprawiając wrażenie chaosu (Zimnicka, Czernik 2007; Heffner 2016). Lokalizowanie nowych osiedli na uboczu miejscowości oraz przekształcenia związane z modernizacją dróg powodują marginalizację rdzennej części miejscowości i degradację jej historycznie ukształtowanej tkanki, która traci swoją zwartość i spójność (Raszka 2006; Zimnicka, Czernik 2007; Mantey 2011; Wdowicka, Mierzejewska 2012). W wyniku degradacji historycznej części obszaru powstają różnej wielkości puste, przypadkowo zlokalizowane przestrzenie, które są nieuprzątnięte i niezagospodarowane (Kacprzak, Staszewska 2011). Chaotyczne lokalizowanie osiedli mieszkaniowych powoduje konieczność przeznaczania coraz większych terenów pod infrastrukturę techniczną i transportową (Dylewski 2006; Brzeziński 2010).

Nowe osiedla mieszkaniowe mają znaczący wpływ na fizjonomię podmiejskich wsi. Wielu badaczy wskazuje, że proces suburbanizacji prowadzi do degradacji cennych zasobów kulturowych wsi podmiejskich, zwłaszcza w sferze przestrzennej (Dylewski 2006; Brzeziński 2010; Wdowicka, Mierzejewska 2012; Paszkowski, Schneider-Skalska, Węclawowicz-Bilska 2015), prowadząc do utraty jej tożsamości kulturowej (Zimnicka, Czernik 2007; Ciok, Leśniak 2015; Heffner 2016). Katalogowe, homogeniczne rozwiązania budowanych domów o charakterze podmiejskim (budynki wielokondygnacyjne i willowe) lub letniskowym zastępują tradycyjną architekturę budynków (Zajac, Janicki, Bałaga 2016; Rejter 2018), prowadząc do zaniku charakterystycznego wiejskiego krajobrazu (Ciok, Leśniak 2015). Zabudowa jest stłoczona oraz powierzchniowo i kubaturowo niedostosowana do wielkości działek (Raszka 2006). Budowanie obok siebie osiedli deweloperskich o innej architekturze i kolorystyce wywołuje negatywne wrażenia estetyczne (Mantey 2011). Na krajobraz kulturowy wsi wpływają również przemiany zachodzące w zieleni przydomowej (Przesmycka 2012; Sołtys 2018). W wyniku działalności człowieka zanikają tradycyjne gatunki drzew i roślin. Niszczony są szczególnie drzewa iglaste (Przesmycka 2012).

Powstawanie rozdrobionych osiedli mieszkaniowych w formie skupisk oraz przypadkowość lokalizacji funkcji może prowadzić do konfliktów interesów. Pojawiają się również trudności w zintegrowaniu terenów mieszkaniowych z miastem centralnym (Paszkowski, Schneider-Skalska, Węclawowicz-Bilska 2015) oraz w opracowaniu spójnej, zachowującej zasady zrównoważonego rozwoju koncepcji zagospodarowania przestrzennego (Kacprzak, Staszewska 2011), na co również ma wpływ przeznaczenie pod zabudowę nieproporcjonalnie dużej powierzchni gruntów w stosunku do aktualnych potrzeb (Dylewski 2006; Palak 2016). W aspekcie przestrzennym pojawia się wizja intensyfikacji zagospodarowania, która może wpłynąć na obecną atrakcyjność miejsca zamieszkania poprzez zabudowę sąsiadujących z budynkiem terenów naturalnych (Sołtys 2018).

Autorzy analizowanych opracowań wskazują na monofunkcyjność i monotonię przestrzenną osiedli, którą cechuje niewystarczająco rozwinięta infrastruktura techniczna, społeczna i kulturowa oraz brak lub ograniczona forma terenów zielonych i rekreacyjnych (McElfish 2007; Kacprzak, Staszewska 2011; Małek 2011; Mantey 2011; Heffner 2016). Część nowych osiedli jest projektowana i budowana z dostępem do już istniejącej infrastruktury, powodując jej przeciążenie oraz stwarzając trudności w efektywnym utrzymaniu jej dobrego stanu (McElfish 2007; Osman, Nawawi, Abdullah 2008; Kacprzak, Staszewska 2011; Przybyła i in. 2011). Powyższa

sytuacja może prowadzić do rosnącej konkurencji w dostępie do usług oraz do zachwiania proporcji pomiędzy poszczególnymi funkcjami (Kacprzak, Staszewska 2011).

Inni badacze wskazują jednak, że rozwój infrastruktury stanowi cenny wkład w modernizację i rozwój podmiejskich wsi (Zimnicka, Czernik 2007; Małek 2011), ponieważ prowadzi do budowania infrastruktury społecznej (budowa szkół, ośrodków zdrowia) i kulturalnej, która przyciąga inwestorów i nowych mieszkańców (Małek 2011). Ludność napływowa z miasta wymusza z kolei wyższe standardy powstających obiektów i świadczonych usług (Zimnicka, Czernik 2007).

Napływ nowych mieszkańców z miasta do strefy podmiejskiej powoduje zmiany w liczbie ludności (Kacprzak, Staszewska 2011). Na tereny wiejskie migrują najczęściej ludzie o wysokim poziomie wykształcenia i statusie ekonomicznym (Czarnecki 2011) oraz osoby młode, co powoduje zmiany w strukturze demograficzno-społecznej miejscowości oraz zahamowanie zachodzącego w niej procesu starzenia (Zimnicka, Czernik 2007; Kurek, Gałka, Wójtowicz 2014).

Powstające na terenach podmiejskich osiedla deweloperskie często mają charakter zamknięty. Powstają przestrzenie aspołeczne, które utrudniają wzajemne kontakty nowych oraz rdzennych mieszkańców wsi (Mantey 2011). Przyczynia się to do spadku poczucia bezpieczeństwa oraz zahamowania rozwoju więzi społecznych (Małek 2011). Na relacje społeczne wpływają również działania deweloperów. Dobierając mieszkańców nowo powstałych budynków, unikają mieszania się grup społecznych i funkcji. Kierując się chęcią jak największego zysku, skupiają się na zamożnych klientach (Mantey 2011). Segregacja mieszkańców ze względu na ich status materialny prowadzi do podkreślania różnic między ludnością napływową i rdzenną, a w efekcie do segregacji przestrzennej, co może wywoływać zachowania aspołeczne i patologiczne (Batty, Besussi, Chin 2003; Zimnicka, Czernik 2007; Małek 2011; Kurek, Gałka, Wójtowicz 2014). Relacje społeczne opierają się zatem na kontaktach wewnątrz rodziny z osobami w obrębie tego samego osiedla lub z osobami o podobnym statusie materialnym (Kajdanek 2011; Palak 2016). Warto jednak zaznaczyć, że kontakty rodzinne także mogą być ograniczane z powodu długiego czasu przebywania poza miejscem zamieszkania. Długie podróże do i z pracy zmniejszają ilość czasu przeznaczanego na odpoczynek, rekreację i dla rodziny (Bhatta 2010).

Literatura przedmiotu wskazuje na niski stopień zaangażowania społecznego nowych mieszkańców osiedli. Przeprowadzone rozmowy z sołtysami podwarszawskich wsi wskazują, że ludność napływowa nie bierze udziału w spotkaniach wiejskich, a większość z nich nie jest

również zameldowana w nowym miejscu zamieszkania. Na brak identyfikacji z miejscowością wpływa również długi czas przebywania poza domem. Spędzanie większej części dnia w pracy w mieście centralnym ogranicza możliwości poznania i uczestniczenia w sprawach lokalnej społeczności (Mantey 2011).

Zjawisko suburbanizacji prowadzi także do wykluczenia społecznego niektórych grup mieszkańców. Nieefektywny transport publiczny na terenach o rozproszonej zabudowie oraz brak własnego środka transportu ograniczają funkcjonowanie w społeczności zwłaszcza osób starszych, niepełnosprawnych i dzieci (Batty, Besussi, Chin 2003; Kurek, Gałka, Wójtowicz 2014; Heffner 2016; Fuladlu 2019). Zbytne oddalenie miejsca zamieszkania od rówieśników i znajomych oraz miejsc rozrywki powoduje niezadowolenie i frustrację szczególnie wśród młodzieży (Mantey 2011; Mantey 2013; Palak 2016).

Pomiędzy mieszkańcami nowych osiedli a ludnością rdzenną miejscowości może dochodzić do różnego rodzaju konfliktów. Postawy społeczne – jak opisano powyżej – mogą wynikać z ograniczonych interakcji pomiędzy mieszkańcami, a co za tym idzie – niezajomością siebie nawzajem. R.E. Heimlich i W.D. Anderson (2001) wskazują, że ich zaczątkiem może być np. poranny hałas maszyn rolniczych, do którego byli mieszkańcy miast nie są przyzwyczajeni. Inny przykład konfliktu opisują R. Ubarevičienė, D. Burneika i M. van Ham (2015). Rozwój przestrzenny Wilna spowodował konfrontację ludności miejskiej z ludnością suburbiów, która charakteryzuje się innym stylem życia, światopoglądem i systemem wartości. Potencjalny konflikt w tym przypadku może zrodzić spotkanie się tych dwóch grup społecznych oraz rosnącą aktywność polityczną na Wileńszczyźnie mniejszości polskiej.

Niezapewnienie mieszkańcom dostępu do podstawowych usług takich jak przedszkola, żłobki, szkoły czy przychodnie skutkuje koniecznością zaspokajania tych potrzeb w mieście (Małek 2011). To oraz dekoncentracja ludności, a następnie rozproszenie miejsc pracy przebiegające w procesie suburbanizacji powodują wzrost natężenia ruchu pojazdów (Sýkora, Ourednek 2007; Mantey 2011; Kamal-Chauoi, Sanchez-Reaza 2012; Kurek, Gałka, Wójtowicz 2014). Brak połączeń komunikacyjnych między miejscowościami i nieefektywny transport publiczny spowodowany nieekonomicznością i trudnościami w obsłudze rozproszonej ludności przedmieść również prowadzi do uzależnienia się mieszkańców od samochodu prywatnego (Batty, Besussi, Chin 2003; Mantey 2013; Kurek, Gałka, Wójtowicz 2014; Paszkowski, Schneider-Skalska, Węclawowicz-Bilska 2015; Kaczmarek 2017). W związku z powyższym na drogach dojazdowych do

miast centralnych tworzą się zatory komunikacyjne, co skutkuje wydłużeniem się czasu dojazdów (Dylewski 2006; Osman; Nawawi; Abdullah 2008; Mantey 2011; Gorzelany-Plesińska 2012; Paszkowski, Schneider-Skalska, Węclawowicz-Bilska 2015; Heffner 2016) oraz nadmierną eksploatacją dróg kołowych (Heffner 2016), a to z kolei powoduje wzrost kosztów transportu (Małek 2011). Intensywny ruch samochodowy, na co zwracają uwagę Z. Paszkowski, G. Schneider-Skalska i E. Węclawowicz-Bilska (2015), oprócz utrudnień komunikacyjnych zwiększa zagrożenie wypadkowością. Zatłoczone drogi na obszarach wiejskich mogą również uniemożliwiać lub znacząco utrudniać rolnikom transport maszyn rolniczych (Heimlich, Anderson 2001).

Rosnące użycie samochodów powoduje hałas oraz emisję spalin i gazów cieplarnianych, co wpływa na rosnące zanieczyszczenie powietrza, gleby i wody (Dylewski 2006; McElfish 2007; Małek 2011; Kamal-Chauoi, Sanchez-Reaza 2012; Eurostat 2016; Heffner 2016; Hołuj 2017; Wang i in. 2017; Masik 2018). Emisja zanieczyszczeń do atmosfery przez samochody i gospodarstwa domowe, a także zabudowywanie terenów otwartych (w tym korytarzy przewietrzających) (Raszka 2006) odpowiadają za powstawanie smogu, kwaśnych deszczy, spowolnienie rozwoju roślin oraz – w większej skali – globalnego ocieplenia (Bhatta 2010). H. Wang i in. (2017) podkreślają, że na zanieczyszczenie gleby i wody wpływ mają także zrzuty ścieków z gospodarstw domowych.

Proces suburbanizacji skutkuje wzrostem powierzchni terenów permanentnie penetrowanych przez człowieka. Wkraczająca na tereny rolne, leśne oraz zalewowe zabudowa zmniejsza powierzchnię obszarów cennych przyrodniczo (Batty, Besussi, Chin 2003; Osman, Nawawi, Abdullah 2008; Małek 2011; Mantey 2011; Paszkowski, Schneider-Skalska, Węclawowicz-Bilska 2015; Heffner 2016; Palak 2016; Wang i in. 2017). Tylko w Stanach Zjednoczonych w latach 2000–2025 przewiduje się utratę na rzecz zabudowy mieszkaniowej ok. 2,8 mln ha terenów rolnych, 2,8 mln ha terenów wrażliwych ekologicznie oraz 2 mln ha innych obszarów (Bhatta 2010). Powstawanie niewielkich osiedli mieszkaniowych na przypadkowych gruntach przeznaczonych pod zabudowę prowadzi do fragmentacji krajobrazu (Mantey 2011; Wang i in. 2017). Fragmentacja krajobrazu jest równoznaczna z fragmentacją naturalnych ekosystemów. Linie energetyczne, drogi, rurociągi przecinają obszary naturalne, zmieniając szlaki migracyjne zwierząt. Parcelacja obszarów leśnych może zakłócać procesy ekologiczne oraz zmniejszać dostępność siedlisk dla niektórych gatunków roślin i zwierząt. Niewielkie fragmenty lasu mogą być zbyt małe, aby zapewnić możliwości przeżycia niektórym populacjom dzikich zwierząt (Bhatta 2010). Utrata cennych zasobów

krajobrazowych następuje również w wyniku zabudowy terenów otwartych i punktów widokowych (Raszka 2006; Zając, Janicki, Bałaga 2016). Na wrażenia estetyczne wpływają również likwidacja oczek wodnych, zadrzewień śródpolnych, miedz oraz zmiany w urządzeniu zieleni przydomowej (Przesmycka 2012; Zając, Janicki, Bałaga 2016). Według N. Przesmyckiej (2012) zanikają tradycyjne gatunki drzew i roślin, a zielen przyzagrodową zdominowały regularnie koszone trawniki.

Coraz większa powierzchnia zabudowy ma znaczący wpływ na stosunki wodne obszarów przedmieść. Zmienia się sieć hydrograficzna obszarów w wyniku regulacji biegu rzek, obniżenia ich bazy erozyjnej, budowania rowów melioracyjnych oraz drenowania gruntów rolnych. Zmniejszająca się powierzchnia biologicznie czynna wpływa na zmniejszanie się naturalnej retencji wody, zwiększa się spływ powierzchniowy, co przy niewydolnej kanalizacji deszczowej oraz poprzerywanej sieci drenarskiej może skutkować lokalnymi podtopieniami (Przybyła i in. 2011).

Proces suburbanizacji powoduje szereg skutków gospodarczych. Prowadzi do wypierania funkcji rolniczej z terenów wiejskich. Zanikają nierentowne gospodarstwa rolne (Rejter 2018), zwiększa się powierzchnia gruntów przeznaczonych pod zabudowę mieszkaniową, infrastrukturę oraz usługi. Następują zmiany w strukturze zatrudnienia oraz w liczbie i rodzaju podmiotów gospodarczych (Kacprzak, Staszewska 2011). Przekształcenia w gospodarce rolnej na terenach byłych Państwowych Gospodarstw Rolnych oraz napływ nowych mieszkańców były impulsem do rozwoju małej przedsiębiorczości (Zimnicka, Czernik 2007; Beim 2009). W związku z powyższym wzrasta zapotrzebowanie na pracę w sektorze usług, a zwłaszcza w rozwijającym się budownictwie mieszkaniowym. Szersze możliwości pracy poza sektorem rolniczym zmniejszają poziom bezrobocia wśród mieszkańców przedmieść (Zimnicka, Czernik 2007), a dodatkowo dochody mogą służyć wsparciu funkcjonującej działalności rolniczej (Heimlich, Anderson 2001).

Rosnąca liczba nowych mieszkańców terenów podmiejskich generuje większe wpływy do budżetu gminy z tytułu podatków od nieruchomości oraz podatku dochodowego (Zimnicka, Czernik 2007; Żrobek-Różańska, Wolny 2007; Beim 2009). W wyniku sprzedaży wzbogaca się także budżet właściciela sprzedanej pod zabudowę nieruchomości (Zimnicka, Czernik 2007). Z drugiej strony wzrost liczby ludności oraz rozproszona zabudowa suburbiów generują koszty rozbudowy, modernizacji i utrzymania nadmiernie wydłużonej sieci infrastruktury technicznej i obsługi komunalnej tych obszarów (Heimlich, Anderson 2001; Dylewski 2006;

Brzeziński 2010; Gorzelany-Plesińska 2012; Wdowicka, Mierzejewska 2012; Kurek, Gałka, Wójtowicz 2014; Paszkowski, Schneider-Skalska, Węclawowicz-Bilska 2015; Heffner 2016). Powoduje to trudności ekonomiczne gmin w zaspokajaniu podstawowych potrzeb nowych mieszkańców. Dodatkowo chaos przestrzenny spowodowany nieskoordynowanymi formami zabudowy także ma konsekwencje ekonomiczne. Duże znaczenie w gospodarce wykazuje estetyczny krajobraz, który pozwala konkurować o nowe inwestycje i wykwalifikowaną kadrę. Pogorszenie ładu przestrzennego znacząco obniża ceny nieruchomości i atrakcyjność inwestycyjną (Sołtys 2018).

Literatura zagraniczna zwraca również uwagę, że suburbanizacja wpływa na zdrowie psychiczne i fizyczne człowieka. Intensyfikacja ruchu samochodowego i związana z tym emisja spalin, a także niska emisja pochodząca z rozproszonych gospodarstw domowych prowadzą do zanieczyszczenia powietrza, gleby i wody (Schmidt 2004). Zła jakość powietrza może powodować choroby skóry, górnych dróg oddechowych i inne problemy zdrowotne (Bhatta 2010). Brak infrastruktury sanitarnej (jak np. w Nigerii) również zagraża zdrowiu i życiu mieszkańców przedmieść (Nnaemeka-Okeke 2016).

Proces suburbanizacji pośrednio wpływa także na zdrowie psychiczne mieszkańców suburbiów. Z jednej strony bliskość natury i dostęp do terenów zielonych (np. parków) eliminują stres (Fuladlu 2019). Z drugiej wydłużający się czas podróży samochodowych negatywnie wpływa na zdrowie psychiczne, powodując stres i rozdrażnienie kierowców. Istnieje określenie *road rage*, które definiowane jest jako zdarzenia, w których wściekły kierowca próbuje okaleczyć lub nawet zabić innego uczestnika ruchu. Z intensyfikacją ruchu drogowego wiąże się również zagrożenie wypadkami samochodowymi (Bhatta 2010).

Autorzy rozpatrywanej literatury przedmiotu zwracają uwagę na problem otyłości wśród mieszkańców terenów podmiejskich. Większość z nich twierdzi, że rozproszona zabudowa, duże odległości od miejsca zamieszkania do pracy oraz miejsc rozrywki zmuszają ludzi do przemieszczania się za pomocą samochodu, a zniechęcają do chodzenia, co w efekcie ma prowadzić do ograniczenia aktywności fizycznej i przyrostu wagi oraz związanych z tym innych problemów zdrowotnych (Schmidt 2004; Bhatta 2010). Niemniej jednak J. Eid i in. (2006) przeprowadzili badania, w których dowiedli, że *urban sprawl* nie ma związku z aktywnością fizyczną mieszkańców. Twierdzą, że osoby aktywne fizycznie pozostają nimi bez względu na zamieszkiwany obszar. Według autorów tych badań nie istnieje korelacja pomiędzy *urban sprawl* a otyłością.

Skutki suburbanizacji dla miasta centralnego

Proces suburbanizacji powoduje zabudowę obrzeży miast. Powstająca chaotyczna, bezplanowa zabudowa jest trudna do prawidłowego zagospodarowania oraz zintegrowania z miastem centralnym (Paszkowski, Schneider-Skalska, Węclawowicz-Bilska 2015). Ponadto mieszkańcy pozbawiani są otaczających terenów otwartych i rekreacyjnych. Postępujące rozlewanie się miasta na zewnątrz prowadzi do zabudowy jego ofert rozwojowych, co skutkuje obniżeniem atrakcyjności inwestycyjnej i niszczeniem potencjału rozwojowego (Dylewski 2006). M. Rejter (2018) twierdzi jednak, że miasto – powiększając swój obszar – odnosi korzyści w postaci powiększania terenów rekreacyjnych, komunikacyjnych, usługowych i mieszkaniowych.

Literatura przedmiotu zwraca również uwagę, że w związku z wykraczaniem funkcji miejskich poza granice miast nie prowadzi się równocześnie rewitalizacji ich centrów (Żrobek-Różańska, Wolny 2017). W efekcie utraty mieszkańców następuje zamieranie, degradacja oraz zmniejszenie znaczenia miast centralnych (Dylewski 2006; Osman, Nawawi, Abdullah 2008; Brzeziński 2010; Heffner 2016). Wpływa to na krajobraz ośrodków miejskich, w którym dominują pustostany (puste kamienice, sklepy, porzucone fabryki) oraz nieużytkowane przestrzenie, które z czasem ulegają degradacji (Osman, Nawawi, Abdullah 2008; Brzeziński 2010; Czarnecki 2011).

Niedostateczny rozwój infrastruktury społecznej i kulturalnej na obszarach suburbiów oraz nieefektywny transport publiczny zmuszają mieszkańców przedmieść do poruszania się samochodem prywatnym do miasta centralnego w celu zaspokojenia potrzeb oraz w celach zarobkowych. Rosnąca liczba samochodów oraz zatłoczenie dróg może powodować trudności w dostępie do usług, a w konsekwencji prowadzić do paraliżu miasta (Dylewski 2006). Nadmierna eksploatacja dróg kołowych zmusza władze miast do ponoszenia coraz większych kosztów modernizacji infrastruktury oraz budowy nowych miejsc parkingowych (Gorzelań-Plesińska 2012). Zwiększony ruch samochodowy ma również skutki środowiskowe. Nadmierna emisja spalin i gazów cieplarnianych powoduje zanieczyszczenie powietrza, niejednokrotnie prowadząc do powstania smogu (Gorzelań-Plesińska 2012; Heffner 2016; Hołuj 2017).

Zjawisko suburbanizacji ma znaczący wpływ na kondycję finansową miast centralnych. Wymywanie z miasta grup lepiej wykształconych i bardziej zamożnych obniża bazę podatkową, skutkując mniejszymi wpływami do budżetu z tytułu podatków (Sołtys 2018; Brzeziński 2010; Małek 2011; Paszkowski, Schneider-Skalska,

Węclawowicz-Bilska 2015). Depopulacja, a związana z tym mniejsza gęstość zaludnienia w obszarach śródmiejskich, w znaczny sposób podnosi koszty utrzymania infrastruktury technicznej (szczególnie liniowej) oraz społecznej. Skutkiem osłabienia podstaw funkcjonowania infrastruktury społecznej oraz usług jest ograniczenie ich sieci. Przekłada się to na trudności w dostępie do nich dla mieszkańców, powodując związany z tym wzrost koniecznych przemieszczeń, co z kolei generuje dodatkowe koszty (Czarnecki 2011).

Przejawem suburbanizacji jest również lokowanie dużych obiektów handlowych i restauracji na obrzeżach miast, co wpływa na degradację śródmiejskiego handlu i wypieranie drobnych sklepikarzy i restauratorów na przedmieścia (Osman, Nawawi, Abdullah 2008; Brzeziński 2010). Wypieranie handlu śródmiejskiego, ograniczony rynek pracy, wzrost bezrobocia (Naudé 2010), odpływ ludności o wyższym statusie ekonomicznym na peryferia powoduje koncentrację ubóstwa w centrach miast i związany z tym spadek poczucia bezpieczeństwa oraz powstawanie miejsc niebezpiecznych (Brzeziński 2010; Heffner 2016).

Skutki suburbanizacji – kategoryzacja

Konsekwencje suburbanizacji są szeroko omawiane w literaturze przedmiotu zarówno polskiej, jak i zagranicznej. Wielu autorów podjęło próby ich kategoryzacji. R.W. Burchell i in. (1998) wymienia pięć istotnych kwestii, na które wpływa suburbanizacja: kapitał publiczno-prywatny i koszty operacyjne, transport i koszty podróżowania, ochrona naturalnych siedlisk, jakość życia, kwestie społeczne. M. Mielczarek (2011) dzieli skutki suburbanizacji na trzy aspekty: środowiskowy, ekonomiczno-przestrzenny oraz społeczny, a z kolei J. Sołtys (2018) na cztery aspekty: przestrzenny, ekologiczny, społeczny oraz ekonomiczny.

Na podstawie omawianego w niniejszym artykule przeglądu literatury zebrano w formie tabeli skutki suburbanizacji oraz dokonano ich kategoryzacji (Tab. 1.). Konsekwencje zostały podzielone na dziesięć kategorii: funkcjonalno-przestrzenne, środowiskowe, gospodarcze, infrastrukturalne, transportowe, społeczne, kulturowe, demograficzne, rynek nieruchomości, zdrowotne.

Podsumowanie

Skutki suburbanizacji są szeroko omawiane przez badaczy tak w Polsce, jak i na świecie. Tematyką zajmowali się naukowcy reprezentujący różne dziedziny wiedzy: socjologię (m.in. Palak 2016), ekonomię (m.in. Becla, Czaja 2015; Cyran 2016) oraz geografę (m.in. Beim 2009; Przybyła i in. 2011; Śleszyński 2018), co jest dowodem na wpływ procesu na różne aspekty otaczającego nas świata.

TAB. 1.
Skutki suburbanizacji

Lp.	Kategoria skutków	Strefa podmiejska	Miasto centralne
1.	Funkcjonalno-przestrzenne	- dezintegracja struktury przestrzennej podmiejskiej wsi; - brak ciągłości zabudowy; - monofunkcyjność funkcjonalna i przestrzenna nowych osiedli mieszkaniowych; - homogeniczność zabudowy; - brak estetyki krajobrazu; - trudności w integracji nowych obszarów mieszkaniowych z miastem centralnym oraz w opracowaniu spójnej koncepcji zagospodarowania przestrzennego; - lokalizacja galerii handlowych oraz obiektów przemysłowych.	- pozbawienie mieszkańców miast terenów otwartych i rekreacyjnych na peryferiach; - zabudowa ofert rozwojowych miasta – obniżenie atrakcyjności inwestycyjnej miasta; - powiększenie terenów komunikacyjnych, usługowych i mieszkaniowych miasta; - degradacja oraz zmniejszenie znaczenia miasta centralnego; - dominacja pustostanów i pustych, niezagospodarowanych przestrzeni w krajobrazie miasta; - paraliż funkcjonalny miasta spowodowany intensyfikacją ruchu samochodowego.
2.	Środowiskowe	- hałas generowany przez samochody; - zanieczyszczenie powietrza w wyniku emisji spalin i gazów cieplarnianych; - smog, kwaśne deszcze powstające na skutek zabudowywania terenów otwartych i przewietrzających; - wzrost powierzchni terenów permanentnie penetrowanych przez człowieka – zmniejszanie się powierzchni obszarów cennych przyrodniczo; - fragmentacja naturalnych ekosystemów skutkująca zakłócaniem procesów ekologicznych; - degradacja obszarów cennych przyrodniczo; - zmiana stosunków wodnych na obszarach nowej zabudowy;	- zanieczyszczenie powietrza w wyniku emisji spalin samochodowych.
3.	Gospodarcze	- wypieranie funkcji rolniczej; - zmiany w strukturze zatrudnienia; - rozwój małej przedsiębiorczości; - przeznaczanie nowych terenów pod infrastrukturę techniczną i inwestycje; - rosnące koszty budowy i utrzymania infrastruktury; - wzrost wpływów do budżetu z tytułu podatku dochodowego oraz od nieruchomości; - zwiększanie się kosztów transportu w wyniku rosnącego użycia samochodu; - obniżenie atrakcyjności inwestycyjnej suburbiów w wyniku chaosu przestrzennego.	- zmniejszenie wpływów do budżetu z tytułu podatków; - rosnące koszty utrzymania infrastruktury w obszarze małej gęstości zaludnienia; - degradacja śródmiejskiego handlu; - ograniczony rynek pracy skutkujący wzrostem poziomu bezrobocia.
4.	Infrastrukturalne	- sukcesywny rozwój infrastruktury technicznej, społecznej i kulturalnej; - przeciążenie istniejącej infrastruktury technicznej w wyniku zwiększającej się liczby użytkowników; - trudności w efektywnym utrzymaniu stanu istniejącej infrastruktury.	- konieczność budowy nowych miejsc parkingowych i modernizacji infrastruktury komunikacyjnej; - zmniejszenie efektywności wykorzystania infrastruktury technicznej; - osłabienie podstaw funkcjonowania infrastruktury społecznej i usług, co prowadzi do ograniczenia jej sieci.
5.	Transportowe	- wzrost natężenia ruchu pojazdów; - nadmierna eksploatacja dróg kołowych; - nieefektywny transport publiczny w obrębie rozproszonej zabudowy przedmieść; - brak odpowiedniej liczby połączeń pomiędzy jednostkami osadniczymi; - zatory komunikacyjne; - wydłużenie się czasu dojazdów do pracy.	- nadmierna eksploatacja dróg kołowych; - zatory komunikacyjne; - wydłużenie czasu dojazdów.
6.	Społeczne	- utrata więzi społecznych; - społeczna segregacja mieszkańców; - niski stopień zaangażowania społecznego nowych mieszkańców; - wykluczenie społeczne osób, które nie mają dostępu do prywatnych środków transportu; - frustracja osób młodych w związku ze zbyt dużym oddaleniem miejsca zamieszkania od rówieśników i miejsc rozrywki; - konflikty społeczne osób o różnym systemie wartości, światopoglądzie i stylu życia;	- koncentracja ubóstwa w centrach miast; - patologie społeczne; - spadek poczucia bezpieczeństwa; - powstawanie miejsc niebezpiecznych.

Lp.	Kategoria skutków	Strefa podmiejska	Miasto centralne
7.	Kulturowe	– zanik tradycyjnej architektury wiejskiej; – marginalizacja rdzennej części wsi; – brak integracji nowych osiedli z historyczną tkanką wsi; – zanik tradycyjnego krajobrazu wiejskiego; – utrata tożsamości kulturowej wsi.	
8.	Demograficzne	– zmiany w liczbie ludności – napływ nowych mieszkańców; – zmiany w strukturze społecznej – napływ ludzi dobrze wykształconych o wyższym statusie ekonomicznym; – zahamowanie procesu starzenia się wsi podmiejskich.	– wyludnianie się śródmieść; – spadek gęstości zaludnienia; – odpływ ludzi młodych, zamożnych, dobrze wykształconych; – wzrost tempa procesów starzenia się ludności miejskiej.
9.	Rynek nieruchomości	– rozwój budownictwa mieszkaniowego; – zwiększenie się ruchu inwestycyjnego; – rosnące ceny nieruchomości.	– kurczenie się rynku nieruchomości; – obniżenie się wartości nieruchomości.
10.	Zdrowotne	– problemy zdrowotne związane z zanieczyszczeniem powietrza; – stres związany z wydłużającymi się podróżami samochodem; – problem otyłości związane z koniecznością przemieszczania się samochodem; – poprawa kondycji psychicznej mieszkańców przedmieść w wyniku dostępu do terenów zielonych.	

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeglądu literatury przedmiotu

Przegląd literatury przedmiotu oraz zaproponowana kategoryzacja skutków suburbanizacji dla miasta centralnego oraz obszarów podmiejskich wskazuje, że postępujący proces rozwoju miast w Polsce i na świecie ma wpływ na sferę funkcjonalno-przestrzenną, gospodarczą, społeczną, kulturową oraz na rynek nieruchomości, infrastrukturę, transport oraz zdrowie mieszkańców miast i terenów je otaczających.

Na końcu należy zauważyć, że w analizowanych publikacjach znacznie więcej uwagi poświęca się konsekwencjom wywołanym przez suburbanizację na terenach podmiejskich aniżeli w samym mieście, co w równym stopniu powinno skupiać uwagę badaczy procesów rozwoju miast. Ponadto należy zauważyć, że w literaturze przedmiotu przeważają negatywne poglądy dotyczące skutków suburbanizacji.

LITERATURA

- Bański J., 2012, *Problematyka definicji i zasięgu przestrzennego obszarów wiejskich i stref podmiejskich*, Acta Scientiarum Polonorum Administratio Locorum, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn.
- Batty M., Besussi E., Chin N., 2003, *Traffic, Urban Growth and Suburban Sprawl*, Centre for Advanced Spatial Analysis, Kolegium Uniwersyteckie w Londynie, Londyn.
- Beim M., 2009, *Modelowanie procesu suburbanizacji w aglomeracji poznańskiej*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Becla A., Czaja S., 2015, *Quasi urbanizacja obszarów wiejskich (na przykładzie Dolnego Śląska)*, Studia Miejskie, 20, 101–119.
- Berentsen W., Roosaare J., Samara P.J., 2007, *Suburbanisation and landscape change in Connecticut: Repetition of the patterns in Estonia and Elsewhere in Central Europe*, Department of Geography, University of Connecticut Storrs, Connecticut 06269-2148, USA; Institute of Geography, Tartu University, Tartu 51014, Estonia za: Miczyńska-Kowalska M., 2019, *Suburbanizacja strefy podmiejskiej Lublina*, Roczniki Naukowe Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich, 106(1).
- Bhatta B., 2010, *Analysis of Urban Growth and Sprawl from Remote Sensing Data*, Advances in Geographic Information Science, Springer-Verlag Berlin Heidelberg.
- Brzeziński C., 2010, *Procesy suburbanizacji obszarów podmiejskich na przykładzie gmin powiatu pabianickiego. Zmiany przestrzenne*, Folia Oeconomica, Acta Universitatis Lodzianis, Łódź.
- Burchell R.W., Listokin D., Shad N.A., Phillips H., Downs A., Seskin S., Davis J.S., Moore T., Helton D., Gall M., 1998, *Cost of Sprawl Revisited. The Evidence of Sprawl's Negative and Positive Impacts*, Transportation Research Board, National Research Council.
- CEMAT, 2007, *Spatial development glossary. Strasbourg, Council of Europe*. za: Zasada I., Fertner Ch., Piorr A., Nielsen T., 2011, *Peri-urbanisation and multifunctional adaptation of agriculture around Copenhagen*, Danish Journal of Geography, 111(1).
- Chabot G., 1948, *Les villes, Paryż*. za: Hudzik I., 2005, *Strefa Podmiejska – Zarys Problemu, Zarządzanie Publiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Ciok S., Leśniak A., 2015, *Budownictwo wielorodzinne w strefie podmiejskiej dużego miasta na przykładzie Wrocławia*, Studia Miejskie, 20, 35–45.
- Cyran R., 2016, *Proces suburbanizacji na przykładzie miasta Bielsko-Biała i wybranych gmin powiatu bielskiego*, Studia Ekonomiczne, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice.
- Czarnecki B., 2011, *Przejawy i konsekwencje depopulacji polskich miast. Zarys problemu*, Architecturae et Artibus, 3(4).
- Dylewski R., 2006, *Problemy rozprzestrzeniania się miast w świetle doświadczeń krajów Unii Europejskiej i Stanów Zjednoczonych*, [w:] S. Kozłowski (red.), 2006, *Żywiotowe rozprzestrzenianie się miast. Studia nad zrównoważonym rozwojem, Człowiek i Środowisko*, PAN, Białystok-Lublin-Warszawa.

- Dziewoński K., 1987, *Strefa podmiejska – próba ujęcia teoretycznego*, Przegląd Geograficzny, 59, 1–2, IGIiPZ PAN, PWN. za: Tokajuk J., 2017, *Delimitacja granic miasta i strefy podmiejskiej Białegostoku*, Architecturae et Artibus, 9(2), 46–57.
- Eid J., Overman H., Puga D., Turner M., 2006, *Fat City: The Relationship Between Urban Sprawl and Obesity*, Centre for Economic Performance Discussion, 758.
- EUROSTAT, 2016, *Urban Europe. Statistics on cities, towns and suburbs 2016 edition*, Statistical Books, EUROSTAT, Luksemburg.
- Fesenmaier D., Goodchild M., Morrison S., 1979, *The spatial structure of the rural-urban fringe: a multivariate approach*, Canadian Geographer, XXIII, 3.
- Fuladlu K., 2019, *Urban Sprawl Negative Impact: Enkomi Return Phase*, Contemporary Urban Affairs, 1(3).
- Gonda-Soroczyńska E., 2009, *Przemiany Strefy podmiejskiej Wrocławia w ostatnim dziesięcioleciu*, Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich, 4.
- Gorzelań-Plesińska J., 2012, *Analiza i ocena przemian społeczno-demograficznych i gospodarczych na przykładzie podkrakowskiej gminy Michałowice*, Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich, 3/1/2012.
- Harasimowicz A., 2018, *Suburbanizacja a rola obszarów otaczających miasto – ujęcie teoretyczne*, Studia Miejskie, 29.
- Heffner K., 2016, *Proces suburbanizacji a polityka miejska*, [w:] T. Marszał (red.), *Miasto – region – gospodarka w badaniach geograficznych. W stulecie urodzin Profesora Ludwika Straszewicza*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Heimlich R.E., Anderson W.D., 2001, *Development at the Urban Fringe and Beyond: Impacts on Agriculture and Rural Land*, Economic Research Service, U.S. Department of Agriculture, Agricultural Economic Report no. 803, Waszyngton.
- Hołuj A., 2017, *Wpływ dojazdów do miasta rdzeniowego na emisję CO₂ w Miejskich Obszarach Funkcjonalnych*, Studia KPZK, 174.
- Jurek J., 1991, *Zmiany struktury społecznoekonomicznej wsi w strefie podmiejskiej Poznania*, seria Geografia, 52, Wyd. Naukowe UAM, Poznań. za: Tokajuk J., 2017, *Delimitacja granic miasta i strefy podmiejskiej Białegostoku*, Architecturae et Artibus, 9(2), 46–57.
- Kacprzak E., Staszewska S., 2011, *Wpływ suburbanizacji na wiejskie struktury osadnicze*, Studia Miejskie, 3, 99–112.
- Kaczmarek T., 2017, *Dynamika i kierunki rozwoju suburbanizacji rezydencjonalnej w aglomeracji poznańskiej*, Acta Universitatis Lodziensis, Folia Geographica Socio-Oeconomica, 27.
- Kajdanek K., 2011, *Suburbanizacja w Polsce – pejzaż społeczno-przestrzenny*, Przegląd Socjologiczny, 60.
- Kamal-Chauoi L., Sanchez-Reaza J., 2012, *Urban Trends and Policies in OECD Countries*, OECD Regional Development Working Papers, 1.
- Koter M., 1985, *Kształtowanie się strefy podmiejskiej w świetle badań historycznogeograficznych*, Acta Universitatis Lodziensis, Folia Geographica, 5. za: Tokajuk J., 2017, *Delimitacja granic miasta i strefy podmiejskiej Białegostoku*, Architecturae et Artibus, 9(2), 46–57.
- Kurek S., Gałka J., Wójtowicz M., 2014, *Wpływ suburbanizacji na przemiany wybranych struktur demograficznych i powiązań funkcjonalno-przestrzennych w Krakowskim Obszarze Metropolitalnym*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków.
- Małek J., 2011, *Historyczne i współczesne uwarunkowania procesów suburbanizacji*, Przestrzeń i Forma, 16, Polska Akademia Nauk, Instytutu Architektury i Planowania Przestrzennego, Wydział Budownictwa i Architektury, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie, Szczecin.
- Mantey D., 2011, *Żywiłowość lokalizacji osiedli mieszkaniowych na terenach wiejskich obszaru metropolitalnego Warszawy*, Uniwersytet Warszawski, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, Warszawa.
- Mantey D., 2013, *Pułapka suburbanizacji, czyli o planach migracyjnych młodych piaseczan*, Przegląd Geograficzny, 85(2).
- Masik G., 2018, *Suburbanizacja demograficzna i przestrzenna na Obszarze Metropolitalnym Gdańsk-Gdynia-Sopot*, Studia Obszarów Wiejskich, 50.
- Matlovič R., Ira V., Szczyrba Z., *Procesy transformacyjne struktury przestrzennej miast postkomunistycznych (na przykładzie Pragi, Bratysławy, Ołomuńca oraz Preszowa)*, [w:] I. Jażdżewska (red.), *Miasto postsocjalistyczne – organizacja przestrzeni miejskiej i jej przemiany*. XIV Konwersatorium Wiedzy o Mieście, UŁ i ŁTN, Łódź, 2001, 10–11.
- McElfish Jr M., 2007, *Ten things wrong with sprawl*, The Environmental Magazine, 03/04.
- Mielczarek M., 2011, *Zmiany funkcjonalne w gminie wiejskiej Krużyna pod wpływem oddziaływania Częstochowy*, praca magisterska, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katowice.
- Naudé W., 2010, *Suburbanization and Residential Desegregation in South Africa's Cities*, working paper, World Institute for Development Economics Research, United Nations University, Helsinki.
- Nnaemeka-Okeke R., 2016, *Urban Sprawl and Sustainable City Development in Nigeria*, Journal of Ecological Engineering, 17(2).
- Osman S., Nawawi A.H., Abdullah J., 2008, *Urban Sprawl and Its Financial Cost: A Conceptual Framework*, Asian Social Science, 4(11).
- Palak M., 2016, *Nowe oblicza przedmieść. Socjologiczne studium suburbanizacji w Polsce na przykładzie Rzeszowa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.
- Paszkowski Z., Schneider-Skańska G., Węclawowicz-Bilska E., 2015, *Tendencje w rozwoju polskiej urbanizacji*, [w:] J. Sepioł (red.), 2015, *Przestrzeń życia Polaków*, Stowarzyszenie Architektów Polskich SARP, Fundacja PZU, Warszawa.
- Przesmycka N., 2012, *Krajobraz kulturowy nowych suburbii Lublina*, Teka Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych PAN – Oddział w Lublinie, Lublin.
- Przybyła C., Bykowski J., Mrozik K., Napierała M., 2011, *Rola infrastruktury wodno-melioracyjnej w procesie suburbanizacji*, Rocznik Ochrona Środowiska, 13.
- Raszka B., 2006, *Ekspansja „wielkiego” Poznania – uwarunkowania, skutki, przeciwdziałanie*, [w:] S. Kozłowski (red.), 2006, *Żywiłowe rozprzestrzenianie się miast. Studia nad zrównoważonym rozwojem*, Komitet „Człowiek i Środowisko”, PAN, Białystok-Lublin-Warszawa.
- Rejter M., 2018, *Suburbanizacja po łódzku na przykładzie Starej Gadki zlokalizowanej w strefie podmiejskiej Łodzi*, Studia Miejskie, 32, 85–98.
- Rodehaver M.W., 1946, *The Rural-Urban Fringe: An Interstitial Area*, niepublikowana rozprawa doktorska, Wydział Geografii, Uniwersytet Wisconsin. za: Fesenmaier D., Goodchild M., Morrison S., 1979, *The spatial structure of the rural-urban fringe: a multivariate approach*, Canadian Geographer, XXIII, 3.
- Schmidt C., W., 2004, *Sprawil: The New Manifest Destiny?*, Environmental Health Perspectives, 112(11).
- Sołtys J., 2018, *Uwarunkowania i skutki żywiłowej suburbanizacji w Polsce. Czy opanowanie jej jest możliwe?*, Studia KPZK, 187.
- Sýkora L., Ourednek M., 2007, *Sprawling post-communist metropolis: Commercial and residential suburbanization in Prague and Brno, the Czech Republic*, [w:] E. Razin, M. Dijst, C. Vázquez (red.), *Employment Deconcentration in European Metropolitan Areas. Market Forces versus Planning Regulations*, Wydawnictwo Springer, Dordrecht, 209–233.
- Śleszyński P., 2018, *Społeczno-ekonomiczne skutki chaosu przestrzennego dla osadnictwa i struktury funkcjonalnej terenów*, [w:] P. Śleszyński, A. Kowalewski, T. Markowski (red.), *Studia nad chaosem przestrzennym*, Studia PAN KPZK, Warszawa.
- Ubarevičienė R., Burneika D., van Ham M., 2015, *Ethno-Political Effects of Suburbanization in the Vilnius Urban Region. An Analysis of Voting Behaviour*, Journal of Baltic Studies, Uppsala.

Wang H., Shi Y., Zhang A., Cao Y., Liu H., 2017, *Does Suburbanization Cause Ecological Deterioration? An Empirical Analysis of Shanghai, China*, Sustainability, 9.

Wdowicka M., Mierzejewska L., 2012, *Chaos w zagospodarowaniu przestrzennym stref podmiejskich jako efekt braku zintegrowanego systemu planowania (na przykładzie strefy podmiejskiej Poznania)*, Problemy Rozwoju Miast, 1.

Williams J., Read C., Norton T., Dovers S., Burgman M., Proctor W., Anderson H., 2001, *Biodiversity, Australia State of the Environment Report*, Canberra. za: MacGregor-Fors I., 2010, *How to measure the urban-wildland ecotone: redefining 'peri-urban' areas*, Ecological Research, 25 (2010).

Zając M., Janicki G., Bałaga K., 2016, *Wpływ procesów suburbanizacji na przemianę struktury przestrzennej i funkcjonalnej wsi Panieńszczyzna – strefa podmiejska Lublina*, Barometr Regionalny, 14(2).

Zimnicka A., Czernik L., 2007, *Kształtowanie przestrzeni wsi podmiejskiej na przykładzie obszaru oddziaływania miasta Szczecin*, Politechnika Szczecińska, Szczecin.

Żrobek-Różańska A., Wolny A., 2017, *Zatrzymać czy pozwolić? Nieoczywiste skutki suburbanizacji. Studium pod olsztyńskich gmin wiejskich*, Studia Miejskie, 26, 9–23.

The consequences of suburbanization for cities and suburban areas in the light of national and foreign literature

#suburbanization, #consequences of suburbanization, #suburban area, #central city, #urban sprawl

Abstract

The article includes an analysis of the impact of suburbanization on the social, cultural, functional-spatial, economic and environmental areas of Poland. The study examines the consequences of the phenomenon from the perspective of suburbia and the central city. For the purposes of this publication, national publications describing process studies in Polish cities and foreign publications have been analysed. English-speaking positions included studies of the effects of suburbanization in cities in Europe, Asia, North America, Latin America and Africa. On the basis of a literature review, it was proposed to categorize the consequences of suburbanization. The categorization includes economic, functional-spatial, socio-cultural and natural effects.